

Sanat ve Tasarım İlişkisi Bağlamında Resim Sanatında Mimari Çözümler

Architectural Analysis in Painting in The Context of Relationship between Art and Design

Bahadır KAYAALP¹

¹Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Programı, Erzurum, Türkiye

Evren KAVUKCU²

²Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Öz

Bu çalışmada sanat ve tasarım arasındaki ilişki doğrultusunda resim sanatında mimari çözümler incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde resim sanatının 1850 sonrasında sanatsal tasarım ve mimari ile birlikte tarihsel süreç içerisinde ilişkilendirilmesi ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde çağdaş sanatın başlıca akımları içerisinde resim sanatının mimarlık ve sanatsal tasarım ile ilişkilendirilmesi süreci araştırılmıştır. Sanatın disiplinlerarası etkileşimi ve durmaksızın genişleyen malzeme imkânlarının özellikle resim sanatını nereye götürdüğü ve gelişme süreci incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise sanatsal tasarımı etkileyen öğelerin plastik ve felsefi olarak nasıl irdelendiği ya da nelerden faydalandığı belirlenmiş ve bunların yanı sıra malzeme, mekân bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde sanatsal tasarım içerisinde mimari mekânları, sanat eserine dönüştürülen mekânları ve resim sanatının çizmiş olduğu yol haritasını inceleyerek mimari çözümler yapan başlıca sanatçıların eserlerine de yer vererek resim sanatının sanat tarihi sürecinde birçok farklı bilim dalı arasında nasıl etkileşim meydana getirdiği incelenmiştir. Bu bağlamda resim ve mimari alanları arasındaki ilişki doğrultusunda çalışmada mimari çözümler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda literatür incelemesi yapılarak konu ile ilgili makaleler, yüksek lisans tezleri ve kaynak kitaplar incelenerek çalışmanın kuramsal boyutu meydana getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Tasarım, Mimari, Resim, Sanat Akımları

Abstract

In this study, the architectural analysis in the art of painting is examined in line with the relationship between art and design. In the first part of the study, the relationship between the art of painting and artistic design and architecture in the historical process after 1850 is discussed. In this section, the process of associating painting with architecture and artistic design within the major movements of contemporary art is investigated. The interdisciplinary interaction of art and non-stop expanding material opportunities, especially where the art of painting takes place and the development process are examined. In the second part of the study, how the elements that affect artistic design are examined as plastic and philosophical or what they benefit from, as well as material and space are discussed. In the last part of the study, we will examine the architectural spaces in art design, the spaces that have been transformed into works of art and the road map drawn by the art of painting, and we will examine how the art of art creates an interaction between many different disciplines in the history of art. In this context, in the direction of the relationship between painting and architectural fields, architectural analyzes have been tried to be determined. In line with the aim of the study, the theoretical aspects of the study have been formed by examining the literature, articles, master's theses and reference books.

Keywords: Art, Design, Architecture, Painting, Art Movement

Giriş

Rönesans sonrasında saray dışı üretebilme olanağının sanatçıların önünü açması sonucunda resim sanatı da kendini güncelleyerek kendi alanında farklı kazanımlarla gelişmeyi hedeflemiştir. Resim sanatı ve diğer sanat alanları gelişmeler göstermeye başlamıştır. Sanat alanlarında kazanılan bu ivme ile sanayi devrimi sonrasında endüstri alanlarının genişlemesi, teknolojinin insan yaşamına girmesi ve makinalaşma, gerek malzeme, gerek akımlar ve disiplinler arası etkileşimler olarak mimari, heykel vb. sanat alanlarıyla ortak üretimleri bir araya getirmiştir. Mimari mekânlar ile ilişki kurmuş süslemecilik alanları

Açıklama: Bu araştırma, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda kabul edilmiş olan "Sanat ve Tasarım İlişkisi Bağlamında Resim Sanatında Mimari Çözümler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received 27.04.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 11.09.2024
Son Revizyon/Last Revision 20.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted 10.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 31.10.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Bahadır KAYAALP

E-mail: bahadir.kayaalp@gmail.com

Cite this article: Kayaalp, B., & Kavukcu, E. (2024).

Architectural analysis in painting in the context of relationship between art and design. *Art Vision*, 30(53), 253-262.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1473824>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

zaman içerisinde gelişmeler göstererek resim sanatının sınırlarının dışına çıkılmasına ön ayak olmuştur. Resmin sonu gibi görünen bu söylem gerçek mekânın resim sanatına tam anlamıyla dâhil edilmesi ya da başka bir deyişle mimar, ressam, heykeltıraş gibi meslek alanlarının ayrımlarının yapılamayacağı, sanat alanlarının birlikte işleyişinin daha iyi eserler üretmek adına güzel bir noktada buluştuğunun kanıtı niteliğindedir. Genişleyen malzeme, konu, materyal, yöntem, mekân, özellikle dijital ortam ve teknolojinin faydalı imkânları sayesinde sanat alanlarında kavramsal süreç olarak yeni bir anlatım dili meydana getirmiştir.

1900'lerden başlayarak avangard (öncü) olanın yaslandığı düşünce kasıtlı bir özgürlük arayışını işaret eder. Geleneksel olanı eleştiren, sorgulayan, yıkıcı tavırla hareket eden avangard düşünceyi özgür kılacak sanatın kurduğu dilin temeli 'malzeme' üzerine inşa olur. Sanatın eleştirel düşüncesinin hedefi; sanatın seyirlik konumunu yıkmak, mekânı ve sanat düşüncesini sorgulamak, geleneksel disiplinlerin kalıbını kırmak, malzemeyi ele geçirmek ve sonunda malzemeyle anlam üretmek olur. Malzemeyi kurduğu dilin odağında, bağlamından kopararak özgür bırakan sanat özgürleşir. Hazır nesnenin keşfiyle gündelik kullanım nesnesini malzemesi yapan 'ready-made (hazır-yapım)' fikri, düşünceyi taşıyan kavramı malzemesi yapan kavramsal sanat hareketi, bedeni malzemesi yapan 'body art (vücut sanatı)' hareketi, bedeninin mekân içindeki hareketini malzemesi yapan "performans sanatı", mekânı sorgulayan doğayı malzemesi yapan 'land art (yeryüzü sanatı)', sanal olanı malzemesi yapan 'dijital sanat' ve benzeri diğer tüm öncü sanat hareketlerini besleyen ve malzeme arayışını sürdüren yenilikçi karşı tavırlar, sanata ait düşüncenin yeni kodlarını oluştururken, sanatın anlam katmanlarını inşa eden malzemenin rolü ve tanımı giderek genişler. Avangard düşüncenin ardından yeni ve farklı olan malzemeye ulaşmak, düşünce olarak, sanatın bilinçli amacı haline gelir. Bu noktadan hareketle, yeni düşüncenin sanatı, sanatın anlatısında kullandığı yöntem ve malzemeler farklı, yeni olanın peşindedir. Değişen malzeme ve malzeme kurgusu, bu bağlamda dönüşmeye başlayan sanat düşüncesi, birey, eylem, dil, anlatı gibi birbirine bağlı tüm olgular, düşüncede başlayan dönüşümün sanat pratiğine yansımalarının kavramsallaştığı yer olur. Malzemenin sanata yönelttiği meydan okumanın sanatı kışkırttığı nokta, malzemenin sınırsız boyutu ve çeşitliliğinde gizlidir. Sanatçı artık bu gizli peşinde yeni bir oyunun içindedir (Karaçalı, 2018, s. 30).

Eserlerinde önemli ölçüde mimari unsurlara yer veren hem mimar hem de ressam ve heykeltıraş olan Raffaello Santi muhteşem eserlere imza atmıştır. Sanatçı eserlerini değişik mimari mekânlara uygulama alanında da başarılı olup, en güzel çalışmalarından birisi "Borgo'da Yangın" adlı freskidir. Borgo'da Yangın" isimli çalışmasında dor, iyon ve kompozit düzene özgü mimari düzenlemeler ile değişik duvar örgü

şekillerinin tamamını birlikte ahenkli bir biçimde uyguladığı ve bunda da oldukça etkili olduğu görülmektedir. Her türlü resmi her türlü mekâna uygulayan ressamın bu eserinde, muhteşem bir görsellik ve kendini iyi açıklayabilen zekânın dikkat çekici tarafı ön plana çıkmaktadır (Söğüt ve Duman Ercan, 2011, s. 35). Benzer şekilde ilk modern ressam olarak tanınan Giotto, ressamlığı yanında ünlü bir mimardır. Sanata üç boyutluluk, form ve mekân tasarımına verdiği önem, eserlerinde ele aldığı konuların ahengi ve doğallık arayışı onun sanatının ana temasıdır. Ayrıca Giotto'nun Assisi Kilisesi'ne Aziz Francesco'nun hayatını resmetmesi onun fresk tekniğinde önemli bir sanatçı olarak yer almasını sağlamıştır (Nabiyeva, 2017, s. 7; Birinci, 2015, s. 6). Mekânsal düzenlemede farklı resim ve mimari sanatının beraberliğini Kariye'de (Khora Manastırı Kilisesi) görebiliriz. Bu kilisede, bir taraftan mimari tasarım unsurları resimlerin yerleştirilme biçimine esas oluşturmuş, diğer taraftan da resim konularının öğeleri mimari elemanların tercihinde belirleyici olmuştur (Bornovalı ve Kolay, 2009). Diğer bir ifadeyle sanat var olduğu dönemden itibaren mekân birlikteliği her daim var olmuştur. Özellikle 13 yy.'dan 19 yy.'a kadar dini mimari yapılar içinde yer alan resimler yapıyı tamamlarken aynı zamanda da farklı bir atmosfer de yaratmaktadır. Sanatın her zaman mekân kavramını sorgulaması, sanatın gelişimi ve dönüşümü ile değişikliğe uğramıştır. Bu durum topluma mal olmuş, toplumları yansıtan kimlikli mimari yapıların tarihi fiziki coğrafik ve teknik imkânlarından faydalanılarak, sanatçılar tarafından daha güncel yorumlamalarla yeniden inşa ya da dönüşüm olarak eserlerin üretimi hedeflenmiştir. Dilin sessiz mesaj veren yapıları olarak resim sanatı gibi diğer sanat alanları da bu yapıları çözümleyerek, yeniden kurgulayarak verilecek olan mesajın ya da ortaya konulacak olan eserin toplumla daha iç içe ya da o mekânların daha önemsenir olması gibi kazanımlar elde edilmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı sanat ve tasarım arasındaki ilişki doğrultusunda resim sanatında mimari çözümlenmeleri incelemektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda sanat ve tasarım ilişkisi bağlamında resim sanatında mimari çözümlenmeleri ele alan bu çalışma kaspamında literatür taraması yapılarak ilgili alanda verilmiş olan eserler incelenmiştir. Çalışma kapsamında yerli ve yabancı sanatçıların verdiği eserler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu doğrultuda internet ortamında yer alan görsellerden, makale, tez, kitap gibi kaynaklardan faydalanılmıştır. Resim sanatının disiplinlerarası etkileşimlerini sanatın farklı alanlarıyla inceleyen yerli ve yabancı sanatçıların eserleri ele alınmıştır. Özellikle mimari mekânların resim sanatına kattığı işlevsellik yeni yönelimler ve kimlikler bağlamında incelenmiştir.

Mimari Çözümler

Sanatçılar mimari mekânları, kentsel objeleri, doğayı yeniden yorumlayarak farklı amaç ve hedefler doğrultusunda, mekânı yeniden canlandırarak yeni bir kimlik kazandırır ya da iletişimsel olarak yeni bir anlatım dili oluşturarak ilişki kurarlar.

Dünya genelinde bütün alanlardaki tasarım tanımlarını incelediğimiz zaman hayal etme, kurgulama, yaratıcılık, zihinde taslak oluşturma gibi terimler ön plandadır. Tasarım insan ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan ihtiyacın giderilme sürecindeki düşünme eylemidir. Tasarım da dil gibi aynı sürece sahiptir. İnsan ihtiyaçlarının çeşitliliği de tasarım sürecinde birçok alanda ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlenmenin sonucu olarak karmaşık bir hal alması kaçınılmaz olan tasarım sürecinde, tasarımcı da belli bir yol haritasına ihtiyaç duyar. Bu durumu bir sorun olarak ele alırsak konu problem olarak karşımıza çıkar ve sonrasında ise konu üzerinde yapılacak olan yöntem araştırmalarının güncelliğine ve önemine ihtiyaç duyarız. Örnek olarak tasarımcı ya da sanatçı bir mimari mekân kurgusu yaparken kültür, çevre, insan faktörü, biliş, vb. çeşitliliğe karşı iyi bir gözlemci ve aktaran olabilmeli, bütün bu alanları inceleyerek ortaya ürün çıkarabilmelidir. Yaratıcı düşünebilme ya da hayal kurabilme tasarımın en önemli bileşenlerindedir. Teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan ürün aşırılığı ya da artan arz talep doğrultusunda insan beğenisini zorlar ve beklentisini yükselttiği için bu durum karşında tasarımcılar ise daha da zor bir sürece girer. Örnek olarak mimari bir mekân artık bir korunak değildir. Mekân insanların yaşamları boyunca değerler yüklediği, duyguların, beğenilerin biçimlendiği artık bir yapı olmaktan çıkmış bir özellik taşımaktadır. Çünkü insan sosyal ve düşünen bir varlıktır. Mekân üzerine yapılan uğraşlar ve yönelimler insan yaşamından hiçbir zaman kopamaz. Tasarım da bu yüzden sanat alanları arasında bir bileşen görevi üstlenerek, gerek yeniden hayal ürünü inşa etme, gerek inşa edilmiş ürünler üzerinden bir anlatım dili olarak gönderme yapmak adına mevcut eserleri sanat eseri olarak insanlara sunma çabası içerisinde. Bu yüzden ortaya atılan her bir atılım beraberinde çok çeşitlilik ortaya koyarak estetik alanlarının da vazgeçilmez haline gelmiştir (Batmaz, 2013, s. 1-4).

Sanatsal Tasarım İçerisinde Mimari Mekânlar, Sanat Eserine Dönüştürülen Mekânlar ve Çözümler Yapan Başlıca Sanatçılar

Sanatın dilinin ifade ettiği mekân kavramı içinde bulunduğumuz mekânlar arasındaki enerji transferi modernizmle beraber bir şeylerin olup bittiği yer olmaktan çıkmış ve bir takım değerler kazanarak mekân sanat için daha popüler bir söylem haline gelmiştir. Mekân kavramı artık daha baskın bir dile kavuşmaya başlamıştır. Resim sanatı ve diğer sanat alanlarının mimari mekânlarla ya da mekân

kavramıyla doğrudan ilişki kurması gerçekte algı ile başlamaktadır. İnsan sadece gördükleri değil algıladıklarıyla mekânı duyumsar. Mekân ve nesnelere insanın algıları ölçüsünde etki altındadır (Morkoç, 2013, s. 15).

Bu bölümde özellikle mimari mekânların resim sanatına kattığı işlevsellik, yeni yönelimler, mimari mekânlara kazandırılan yeni kimlikler mimari iç ve dış mekânlar uygulamalarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca resim sanatının disiplinler arası etkileşimlerini sanatın farklı alanlarıyla ele alan yerli ve yabancı sanatçıların eserleri incelenmiştir.

Mehmet Kavukcu

Erzincanda doğmuş olan Prof. Dr. Mehmet Kavukcu 1992 yılında Mimar Sinan Üniversitesi güzel sanatlar fakültesi resim bölümü Prof. Adnan Çoker atölyesinden mezun olup, sanat hayatına akademisyen olarak devam etmektedir. Espas, soyut ve somut espas konuları üzerine birçok çalışma yapmıştır. Mekân üzerine yaptığı enstalasyon yapıtlarını ele alırken ışık, alan, manzara, mekân ve gökyüzü ilişkileri dikkati çeker. Boşlukta bir alan yaratırken alanın asıl belirleyicisi olan ışık çok boyutluluk vermektedir (Giray, 2012). Sanatçının seçici olma özelliği, her zaman farklı arayış ve anlatım dili ile çevresindeki objeleri, olayları, mekânları anlamlandırırken farklı sunuşlar meydana getirir. Mimari alanlarla çözümler yapan sanatçı, mimari yapıların karakteristik özelliklerinin dış çizgisel konstrüksiyonlarını kullanarak tarihi ve kültürel süreçleri kendine özgü belirlediği malzemeleri kullanarak çeşitli enstalasyonların toplumsal sorunlara da mesajlar vermesini hedeflemiştir ya da yüzey üzerindeki boşluğu kullanarak figürleri yerleştirerek iki boyutlu resim yüzeyini bizlere üç boyutlu alan olarak sunmaktadır. Mimari yapıdaki devasa boşluk alanlarının insanlara olan fiziki oranı figürü daha farklı bir nesnellik ortaya koyduğundan sanatçı bu alanlara müdahale ederek mekân içerisinden parça parça objelerle mekânı bölerek boşlukta yer verdiği nesnelere mekân içerisinde mekânlar oluşturmaktadır. Benzer bir durumu, ele aldığı doğal mekânlardaki kurgularında da gözlemleyebiliriz. Boşluğa her zaman yeni anlamlar yüklemektedir (Görsel 1) (Utku, 2012, s. 12-16).

Görsel 1.

2013 Kırmızı Çizgi, 15 Mayıs 2013, Şerit Kurdele, Alüminyum Folyo, 8,3x4,85x32,4m., Mehmet Kavukcu, Atatürk Üniversitesi Rektörlük Sanat Galerisi, Erzurum, Türkiye (Mehmet Kavukcu, 2013).

Anish Kapoor

Hint asıllı İngiliz sanatçı Post modern dönemin mekân ve malzeme anlayışı üzerine çalışmalar yapmaktadır. Yaşadığı dönemin ve ortamın sosyo-kültürel yapısının kendi çalışmalarına olan yansımaları, mekân ve malzeme seçimleri kendi kültürel belleğinin aktarımlarıdır. Kapoor modern sanatın başlangıcı olarak kabul edilen romantizm felsefesinden etkilenmiştir. 19. ve 20. Yüzyılın sanat akımlarından beslenmiştir. Sanatçı çalışmalarında tek bir sanat akımına bağlı kalmadan Kübizm, Fütürizm, Dada, Süprematizm, Konstrüktivizm vb. modern akımlar ve post modern dönemin Pop Art, Land Art, Kavramsal Sanat gibi akımların sanat alanlarına getirdikleri yenilikleri, malzeme, biçim, konu, sergileme ve yöntemler üzerinde modern döneme göre daha etkili olduğundan sanatçı bu alanlarla ilgilenmiştir. Post modern dönemin kazanımları sanatçının üretimlerinde daha etkili olmuştur (Pelin, 2012, s. 1-2).

Görsel 2.

Leviathan Monumenta, Anish Kapoor, 2011 Grand Palais, Paris İç ve Dış Kesitleri (Luxury Properties, t.y.)

Kapoor mimari mekân sorgulayan ve malzeme bağlamında geleneksel heykel kalıplarının oldukça dışında renk, form ve malzeme boyutlarını yıkarak ve yeniden üreten bir sorgu alanı düşünüp üretmektedir (Görsel 2) (Karaçalı, 2017, s. 176).

Yves Klein

Fransız sanatçı Yves Klein yeni gerçekçi sanat akımının önemli isimlerinden biridir. Yves Klein isminin duyulmasında ve hafızalarda yer almasında, bulunduğu mavi pigmentli renk ve bu rengi kullanarak kadınların bedenini boyaması etkili olmuştur. Sanatçı bazen kamusal alanda bazen özel mekânlarda gerçekleştirdiği çalışmalarla deneysel uygulama alanları ortaya çıkarmıştır (Balseçen, 2018, s. 12).

Yves Klein, The Woid/Boşluk (Görsel 3) isimli çalışmasında mekânsal açıdan güçlü bir sanatsal izlenim oluşturmuştur. Sanatçının bu eserinde hem gerçekte var olan bir sanat nesnesi bulunmamaktadır, hem de mekân içeriği reddedilerek boşluk bir sanat unsuru haline getirilmiştir. Yani sanatçı mekânı sanatsal bakış açısını yansıtmak için bir araç olarak kullanmıştır. Ayrıca mekân, çalışmanın özünü

oluşturarak eserin kendisi konumuna gelmiştir. Eserin kavramsal temellerini “nesnesizleşmeyle sanatın özgürleştirilmesi” oluşturmaktadır. İzleyici tarafından eserin algılanmasında ise nesnesizliği yorumlama sürecinde özellikle mekânda oluşturulan hiçlik ve boşluk sezgileri önemlidir (Güler, 2014, s. 44).

Görsel 3.

The Void/Boşluk, Yves Klein, 1958, Galerie Iris Clert/Paris (Banai, 2007).

Sanatçılar arasında mekânın kullanımına ilişkin farklı bakış açıları ve söylemler Marcel Duchamp'tan sonraki süreçte devam etmiştir. Bu doğrultudaki karşılıklı söylemlerde Yves Klein ismine de rastlanılmaktadır. Yves Klein 1958 yılında yaptığı “Boşluk” adlı çalışmada mekânı boş olarak kullanırken Arman 1960 yılında aynı galeriyi kullanarak “Dolu” isimli bir çalışma yapmıştır. Arman'ın yaptığı çalışmada sanatçı buluntu nesnelere galerinin içinde kullanmıştır. Mekân kullanımında farklı bir söylemi oluşturan diğer bir sanatçı ise Jannis Kounellis'dir. Sanatçı “Cavalli” adlı sergisinde canlı atları mekân içerisinde kullanarak galerinin mevcut alanını zorlamıştır (Atar, 2018, s. 419).

Kurt Schwitters

Mekânın sanat içerisinde kullanımını Kurt Schwitters'in 1919-1937 yılları arasında Hanover'deki kendi evinde yaptığı Merzbau (Görsel 4) isimli çalışmada görebiliriz. Bu çalışma mekân ve yerleştirme sanatının bir araya gelişinin önemli bir göstergesidir. Sanatçı aslında çalışmasında bütünsel bir yaklaşım benimseyerek parça parça yapılan işlerin yaratamadığı psikolojik uyumu yakalamaya çalışmıştır. Yine sanatçı hayal gücü ürünü biçimlerin oluşturduğu bütünlük içerisinde olan bir çalışma yapmak için yerleştirme sanatına başvurmuştur. Mekân sanat ilişkisine farklı bir bakış açısı getiren bu çalışma sanat nesnesiyle izleyicinin özdeşleşmesi ve sanatçının hayal gücünü izleyiciye yüz yüze aktarması açısından yerleştirme sanatı için önemlidir (Güler, 2014, s. 43). Kurt Schwitters Dada'nın avangart yönünün

gelişmesinde etkili olmuştur. Sanatçının düşünce felsefesi ve eserlerinde esinlendiği yaklaşım Dada'nın geleneksel düşüncesiyle kıyaslandığında, sanat dışı olarak belirttiği her türlü nesneye duyduğu ilgi ve özgürlükçü yaklaşımıdır. Ayrıca sanatçı kendinden sonra gelen pop art, happening ve multimedia gibi sanatsal akımların oluşmasında öncülük etmiştir. Schwitters sanatsal hareketlere öncülük etmesinin yanı sıra Richard Hamilton, Eduardo Paolozzi ve Robert Rauschenberg gibi pek çok modern sanatçıya da etki etmiştir (Memoğlu, 2014, s. 78).

Görsel 4.

Merzbau, Kurt Schwitters, 1933, Hanover (Thomas, 2012).

Christo-Jeanne Claude

Farklı sanat dalları içerisinde tekstil malzemesinin kullanıldığı görülmüştür. Kimi sanatçılar bu malzemeyi mekân tanımlayıcı ve mekân örtücü olarak kullanmış iken kimileri ise yapı elemanı olarak tekstili tercih etmiştir. Bu bağlamda Christo-Jeanne Claude çifti önemli eserlere imza atmışlardır. Malzemenin görselliğini vurgulamak adına verilen eserlerde tekstil malzeme kullanımı ya yapıyı örtmek için ya da cephe yüzeyine hareket, boyut ve görsellik kazandırma çabalarında yer almıştır. Bunun ilk örneği 1960'lı Christo-Jeanne Claude çiftinin paketleme yaparak verdiği eserlerdir. Çift 1994 yılında Alman Parlamento binasının keskin hatlarına tekstil malzemesi kullanarak daha yumuşak bir hava katmıştır. Sanatçıların yaptığı bu çalışma birçok sanatçıya doğayı ve mekânı farklı şekillerde kullanmaya yönelik ilham vermiştir (Arabalı Koşar ve Gürani, 2018, s. 111-112). Christo başlangıçta daha küçük nesnelere paketler iken, eşi Jeanne ile birlikte köprüleri, kıyıları ve adaları paketlemiştir. Ancak bu kadar büyük alanların paketlenme işlemi hem resmi izin gerektirmekte hem de maliyetli olmaktadır. Arazinin bu şekilde sanata dönüştürülmesinden geriye kalan ise o anı izleme fırsatı yakalayan seyirciler ve anı kaydeden fotoğraflardır. Ayrıca doğa hem galeri hem de sanatın nesnesi konumundadır. Ev sahibi eşyalarından uzak bir yere gittiğinde nesnelere üzerine örttüğü örtü koltukları, sandalyeleri veya mobilyaları sahiplenmez. Bu paketleme veya örtü örtü işleminde sadece nesnenin sertlik, yumuşaklık ve yükseklik gibi fiziksel özellikleri hissedilir. Benzer şekilde Christo ve Claude'un nesnelere paketlerken kullandığı

kumaşlar nesneyi sahiplenmez. Bu bağlamda nesnenin mekânla biraraya gelişi, paketleme üzerinden kendini gösterir (Görsel 5) (Girgin, 2014, s. 230).

Görsel 5.

Pont Neuf Köprüsü, Christo ve Jeanne-Claude 1985, Paris (Liveauctioneers, t.y.).

Joseph Beuys

Joseph Beuys 1921 yılında Almanya'nın Krefeld şehrinde doğmuştur. Sanatçı Alman Hava Kuvvetleri'ne görev yaptığı sırada Kırım'da uçağı düşürülmüştür. Beuys'un kaza sonrasında hayatta kalması için yağ ve keçe kullanılmıştır. Yaşadığı bu olay sanatçının hem yaşamında hem de verdiği eserlerde önemli rol oynamıştır. Fluxus akımının önemli sanatçılarından olan Beuys eserlerinde renkler, nesnelere ya da biçimler aracılığıyla psikolojik ve sembolik etkiler yaratmaya yönelmiş ve bu şekilde çeşitli mesajlar iletmıştır. Ayrıca sanatçı eserlerini gerçek mekânlarla bir araya getirmiştir. Bu doğrultuda Beuys kimi zaman bir eylemci, kuramcı kimi zaman ise bir oyuncu ve şaman rolüne bürünmüştür (Beyoğlu, 2019, s. 33). Sanatçının hayatta kalmasının sağlayan keçe malzemesi "kötü durum" isimli çalışmasında da yer edinmiştir. Keçeyi kullandığı bu çalışmasında sanatçı yaşamın canlılığını göstermek istemiştir. Bu yapıtta kullanılan keçeler mekânın etrafında iki sıra şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca sanatın diğer bir nesnesi olan piyanoya yapıtında yer veren sanatçı mekânla nesneyi kendi kurgusu doğrultusunda bütünleştirmiştir. Böylece Beuys günlük yaşamdaki bir mekânı sanatsal bir öge olarak izleyiciye sunmuştur (Görsel 6) (Beyoğlu, 2017, s. 53).

Değişen sanatsal bağlam doğrultusunda hareket eden sanatçı yapıtın niteliklerine göre mekân kurgusu yapmıştır. Sanatın kurumlarının ileri sürdüğü düşüncelere karşıt olarak eserin isteğine yönelik duvar inşa etmeyi benimsemiştir. Bu konuda sanatçının 1982 yılında 7. Documenta için, 7000 Eichen (7000 Meşe) dikme projesi örnek gösterilebilir. Sanatçı bu projesiyle çevresel sorunlara dikkat çekerek Kassel şehrinin tekrar ağaçlandırılmasını amaçlamıştır. Sanatçının bu projesi "sosyal hareket" olarak nitelendirilmiştir (Mercan, 2015, s. 300-301).

1960'lı yıllar sonrasında ise sanat nesnesi ve mekânı ele alış farklı bir bağlamda karşımıza çıkmıştır. Bu farkındalıkta önem

taşıyan yağ, keçe, toprak, taş, yiyecek maddesi, bakır ve demir plakaları gibi malzemelerin önemli bir yeri vardır. Çünkü sanatçı bu malzemelerle mekân kurgusu gerçekleştirerek yaşamla ilişkilendirmiştir. Beuys mekân kurgularken izleyicinin zevklerinden ziyade kavramsal boyuta daha çok yönelmiştir. Sanatçı eserlerinde daha çok galeriyi gerçek mekânla kurgulamış ve böylece izleyici sanatsal mekânla gerçek yaşamı özdeşleştirmiştir (Beyoğlu, 2019, s. 36).

Görsel 6.
Kötü durum (Plight), Joseph Beuys, 1958-1985 (Rew, 2013)

Jenny Holzer

Amerikalı sanatçı kent ve doğa bileşenlerinden, özellikle kimlikli mimarisi olan iç ya da dış mekânları malzeme ve mekân bağlamında bir laboratuvar gibi kullanmaktadır. Gözlem yaparak, malzeme toplayarak, yeni ilişkiler üreterek, kente ve doğaya ait dinamikleri kullanarak kavramsal işler üretmektedir. Kent binaları metin ve ışık ana malzemeleridir. Kent dokuları üzerine sorgulamalar yaparak izleyicisine yaşam ve mekân arasında farklı diyaloglar kurmayı hedeflemiştir (Karaçalı, 2017, s. 175).

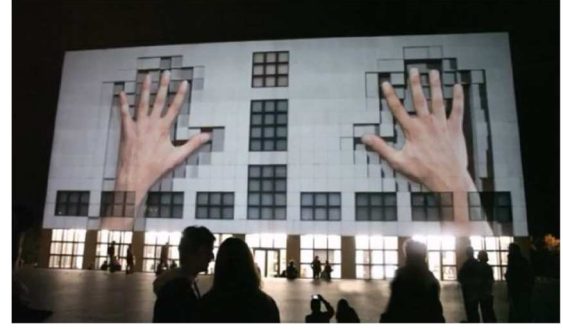
Görsel 7.
Kind of Blue, Jenny Holzer, 2012. Ph. Collin La Fleche (Typeroom, 2019).

Kendine özgü bir ifade dili geliştirerek metne dayalı farklı bir ifade biçimi geliştiren Holzer kavramsal işlerini üretirken reklam panolarından etkilenmiştir. Dil, Kurulum ve Kamusal Sanat'ı bütünleştirdiği çalışmaları ile tanınmaktadır. Kamusal

alanlarda mimari ve reklamcılık üzerine yansıtma yöntemlerini, projeksiyon ve led ışıkları kullanarak uygulamaktadır (Görsel 7). İzleyicisine mesaj sunmasının yanı sıra kent dokularına yeni kimlikler oluşturarak yaşamın sessiz dili olan mimariler üzerinden mesajlarını çok daha rahat iletme hedeflemiştir (Kaya, 2017, s. 173).

Sanat Eserine Dönüştürülen Çeşitli Mekân Örnekleri

Günümüz sanatında en yoğun olarak resim sanatının ilişki kurduğu akımlar olarak kavramsal sanat, dijital sanat, arazi sanatı, yerleştirme sanatı, yansıtma ve ışık sanatı gibi sanat akımları örnek gösterilebilir. Mimari ile ilişkilendirmede yansıtma sanatına, projeksiyon mapping sanatçıları tarafından binalarla adeta oyun oynar gibi kurguların yapıldığı, binalara dijital efektler verilerek farklı formlar, biçimler, dokular ve farklı tasarımların elde edildiği örnekler incelenebilir (Görsel 8, Görsel 9) (Atiker, 2010, s. 100-102).

Görsel 8.
Yansıtım Hizalama Gösterisi, 2009 Galerie Der Gegenwart Hamburg (Discosalt, t.y).

Görsel 9.
Galata Kulesi İstanbul Video Mapping, 2018 (Sarıkoç ve Coşkun, 2018).

Pi Artworks İstanbul-Mart 2000 (Zamanlar)

Mehmet Kavukcu, Hülya Küpçüoğlu, Gülay Semercioğlu ve Sinan Demirtaş'ın eserlerinin (Görsel 10) yer aldığı bu sergi Ortaköy'deki galeri mekânında zaman konusu ele alınarak sergilenmiştir. Galeri mekânındaki gerçek ışığın farklı malzemelerle bir araya getirildiği bu sergide, boya katmanları ile zamanın dilimleri gibi oluşturulan merdivenlerin kullanıldığı 'Mevsimler' adlı çalışma geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi üstlenmiştir. İnsanın kendi benliğinin yalnızlığına bırakılan ve birkaç dakikaya çağırın

Mehmet Kavukcu da bellek olgusunu zaman gibi uçucu olarak çağrıştırmıştır. Mekânın gerçek ışığından faydalanan beyaz renkli heykeli ile Kıpçuoğlu kendine gerçek hayattan ‘zaman çalarak’, izleyicisine zaman içerisinde malzemelerin gölgelerinin mekân içerisindeki değişimlerini sunmuştur. Alüminyum konstrüksiyonlarıyla ‘Pencereler’ isimli çalışmasıyla ortaya çıkardığı farklı kadrarlarla insanın kendi bakışını paylaşmayı başarmıştır. Dört sanatçının bir arada sergilediği zaman isimli bu sergi aslında bizlere mekânla ilişkiler kurarak, gerçek anı kullanarak zamanın her an her dakika geçmekte olduğunu, uçuculuğunu göstermiştir (Rona ve Antmen, 2001, s. 156).

Görsel 10.

Basamaklar ve Yol I, tuval üzerine akrilik, 150x300, Sinan Demirtaş (üstte solda); İsimsiz, Hülya Kıpçuoğlu, 1998, demir ve MDF, 240x140x85cm. (üstte sağda); Zamanlar, Mehmet Kavukcu, 2000, sac, toprak, akrilik (altta solda); Pencereler, Gülay Semercioğlu, 2000 alüminyum (altta sağda) (Rona ve Antmen, 2001).

Tokuji Yoshioka, “Tornado”

Mimari tasarım ve yerleştirme arasındaki sınırları kaldırdığı tasarımları ile kabul gören Tokuji Yoshioka Miami’de 2007 yılında ‘Tornado’ (Görsel 11) adlı yapıtıyla yılın tasarımcısı seçilmiştir. Sanatçı Tornoda adını verdiği bu çalışmada sayısız plastik kamışlardan faydalanmış ve bir binada kamışları dalga formuna sokarak kasırga efekti vermiştir. Genellikle çalışmalarında mekânları kullanan sanatçı, hafif şeffaf cam kristal gibi malzemeleri kullanarak çalışmalarında sonsuzluğun hissini vermiştir (Morkoç, 2013, s. 40-43).

Görsel 11.

‘Tornado, Tokuji Yoshioka, 2000, Design Miami (Kurze, t.y.).

Selda Asal ‘Apartman Projesi’

İstanbul tünel semtinde Selda Asal tarafından kurgulanan bu mekân sanat galericiliğine bir ironi getirmiştir. 1904 yılında inşa edilmiş binanın 25 metrekarelik bir odasını kurgulayarak bir pencereden izlenebilen bir mekâna dönüştürmüştür. Aynı mekânı ayakkabı dükkânı, temizlik malzemeleri dükkânı gibi açmıştır. Mekân küçük olduğu için genelde küçük işler sergilemiştir. Asal burada bir çağ sonu sorgulamayı hedeflemiştir. Çağımızın fetişlerini ve tüketim çılgınlığını duyurmayı da hedeflemiştir (Rona ve Antmen, 2001, s. 25). Sokak ile iletişim kurulması planlanan bu binanın üçgen pencerelerine yazılar, objeler, fotoğraflar ve geceleri camlara yansıtılan filmler dışarıdan izlenilebilir halde sunularak gündelik hayatın içerisinde insanların bu sergiye katılımları hedeflenmiştir. 1999 yılında başlayan bu projede Temizlik Malzemeleri Dükkânı (Cleaning Material Store), Düş Satın Alma Dükkânı (Store of Dreams), Bekleme Odası (Waiting Room), Kartpostallar (Postcards), Yalanla İlgili Herşey (All About Lies), Herşey Yolunda Olacak, Hiç Birşey Yolunda Gitmiyor (Nothing Goes Well) gibi projeler sergilenmiştir (Apartment Project, t.y) (Görsel 12).

Görsel 12.

Apartment Projesi Sergileri, Selda Asal, Eylül 1990- Eylül 2000 (Apartment Project (t.y).

İbrahim Koç ‘Hiçbir Fikrim Yok’

Projenin mekânı bir sergi veya üretim yeri olmanın yanı sıra bir ilgi nesnesidir. Sanatçının çalışma alanı izleyicisine mekânın kendi hikâyesini de sunmaktadır. Burada sanatçısının 6 yıl boyunca yaptığı çalışmalar sergilenmektedir. Başlangıçta bir platform ismi adı altında

olsa da bu mekân biçimsel ve kavramsal bir sebep haline dönüşür. Mekân için kendisi olmaya başlamıştır. Mekânın terk edilmişliği, bakımsızlığı bir nevi geçmişin izlerini sergilemektedir. Koç'un çalışmalarının kalıntıları, bitmiş ve yarım kalmış heykeller, aletler, malzemeler ve objeler, hayat ve sanat ile dolu bu mekânda geçmiş zamana dair bir fikir vermektedir. Şimdilerde ise durgun halde olan mekân kendi anlatım dilini ortaya koyarak izleyicisine notlar vermektedir. Mekân aynı anda sanatçı stüdyosu olarak tarihini ve tarihi bir Yunan (Rum) dairesini gözler önüne sermenin yanı sıra İstanbul'un tarihi, siyasi, kültürel ve kentsel dokularını da yansıtmaktadır. İsmiyle tam bir tezatlık içinde olan bu proje sanatın ve sanat ortamının mevcut durumunu eleştirel tarzda yorumlayan düşünceler, göndermeler ve kavramlarla doludur. Hazır nesne olarak mekânın başarılı bir örneğidir. Sanatın üretiminde ve sergilenmesinde mekânın gücünü kanıtlamaktadır (Görsel 13) (Graf, 2015).

Görsel 13.

Hiçbir Fikrim Yok, İbrahim Koç, Tophane, İstanbul (Graf, 2015).

Anna Borgman/Candy Lenk, 'Rekonstruktion'

Bir galeri binasının kendi işlevsel amacının dışına çıkılarak galeri giriş cephesinin sergileme alanı olarak esere dönüştürüldüğü bu mekân tarihsel verilere dayandırılarak ve biçimsel sorgulamanın yapıldığı bir rekonstrüksiyon örneğidir (Görsel 14) (Özen Tanyıldızı, 2016, s. 76).

Görsel 14.

Rekonstruktion, Anna Borgman/Candy Lenk, Galerie Aquabit, Berlin, Almanya, 2015 (Kulturwerk, t.y.).

Barbara Kruger, "Exhibition"

Mekân içerisinde yazıların kullanıldığı, mekân içerisinde mekân anlayışını sergilemektedir. Grafik öğelerini yazılarla birlikte çeşitli ebatlarda kullanmış, mekânı, tavanı, zemini ve duvarları kaplayarak mekânı için kendisi olarak sergilemiştir. Yazı ve mekân ilişkisiyle beraber izleyiciye çeşitli odaklanma ve düşünme alanları oluşturmuştur. Anlatım biçimi olarak zaten kavramsal düşünme ön plana çıkmaktadır (Görsel 15) (Beyoğlu, 2017, s. 54).

Görsel 15.

Exhibition, Barbara Kruger, 1991, Barbara Goldstein Galerisi (Peterandjoan, t.y.).

Sonuç

Geleneksel anlayışın primitif yaşam alanlarından beslenerek ve zaman içerisindeki gelişmelerin sonucu olarak resim sanatı disiplinlerarası etkileşimler kurmuştur. Günümüz resim sanatı ya da sanat anlayışı içerisinde yenilikçi malzemeler, mekânlar, evrensel diller vb. birçok alan kendi dünyasında harmanlanarak bir anlatım ve yöntem dili geliştirilmiştir. İnsanın söylemlerini ya da eylemlerini hareketli, hareketsiz, sesli veya sessiz, anıtsal, mekânsal ya da dijital olarak evrenin tamamına çok kısa yollardan ulaştırabilen resim sanatı, yeni bir anlatım dili meydana getirmiştir. Geleneksel resim anlayışının Kübizm ile başlayan yabancı malzeme anlayışı, resim sanatını etkili bir şekilde deformasyona götürmeye başlamıştır.

Resim sanatı başka sanat alanlarıyla etkileşim kurmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber fütürist yaklaşımlar da kübizmin kontrolünde gelişmeye devam etmiştir. Kübizm ile başlayarak Dada'ya gelinceye kadar bu yıkım devam etmiştir. Dada dışında bir eylem ortaya atılarak alan daha da genişletilmiştir. Dada bir başkaldırı hareketi olarak hazır malzemeyi devreye sokarak resim sanatını bertaraf etmiştir. Rastlantısal objeler kullanılmaya başlanmış ve atık malzemelerin değerlendirilmesi sonucunda enstalasyon doğmuştur. Enstalasyon çalışmaları resim sanatının bakış açısını farklı bir boyuta taşıyarak düzlemden, çok boyutlu bir alana taşımış ve resmin sınırlarını aşmıştır. Perspektif anlayışı ile başlayan resmin içindeki mekân anlayışı yerini tamamen üç boyutlu gerçek mekâna

bırakmıştır. Resim sanatı klasik bir çizim dili gibi görünse de insan ihtiyaçlarının olduğu her alanda izlerini yansıtmaktadır. Resim sanatı tuval sınırlarını aşmakla kalmayıp, günümüz çağdaş sanat anlayışını kullanarak sanat, tasarım ve mimarlık alanları ile ilişki içerisine girmiştir.

Sanatçılar mimari mekânları, kentsel objeleri, doğayı yeniden yorumlayarak farklı amaç ve hedefler doğrultusunda mekânı yeniden canlandırabileceklerdir. Ayrıca yeni bir kimlik kazandırma ya da iletişimsel olarak yeni bir anlatım dili oluşturma çabasıyla mekânlar ile yeni bağlantılar kurabileceklerdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-B.K.; Tasarım-B.K.; Denetleme-E.K.; Kaynaklar-B.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-B.K.; Analiz ve/veya Yorum-B.K.; Literatür Taraması-B.K.; Yazıyı Yazan-B.K.; Eleştirel İnceleme-E.K.; Diğer: B.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-B.K.; Design-B.K.; Supervision-E.K.; Resources-B.K.; Data Collection and/or Processing-B.K.; Analysis and/or Interpretation-B.K.; Literature Search-B.K.; Writing Manuscript- B.K.; Critical Review-E.K.; Other-B.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Apartment Project. (t.y). *Apartment projesi sergileri*. 27.08.2019 tarihinde <https://www.apartmentproject.com/default.asp> adresinden edinilmiştir.
- Arabalı Koşar, S. T., & Gürani, F. Y. (2018). Günümüzde tekstilin mekân tanımlayıcı olarak kamusal alanlarda kullanımı. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 105-128. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/657294>
- Artliving, (2015). <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/hazir-nesne-olarak-mekn-i-4083> Erişim Tarihi 27.08.2019
- Atar, N. İ. (2018). Piyasa galerisinin ideolojisi üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 412-425. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2931>
- Atiker, B. (2010). Yerleştirme sanatında yansıtım hizalama ile artırılmış gerçeklik tasarımları. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 99-121. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43910>
- Balseçen, H. (2018). Yves Klein'in antropometrilerindeki bedenler. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 8(2/1), 12-20. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/605627>
- Banai, N. (2007). Rayonnement and the readymade: Yves Klein and the end of painting. *RES: Anthropology and Aesthetics*, 51(1), 202-215. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/RESv51n1ms20167725?journalCode=res>

- Batmaz, S. K. (2013). *Tasarımda çeşitlenme sağlayan yöntemlerin günümüz mekân uygulamaları üzerinde incelenmesi* (Tez No. 343064) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Beyoğlu, A. (2017). Sanat eğitiminde mekân kavramının teknolojik gelişmelerle sanatçıların yapıtlarındaki başkalaşımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 47-59. <http://dx.doi.org/10.9779/PUJE780>
- Beyoğlu, A. (2019). Sanatta mekân kurgusu bağlamında Joseph Beuys yapıtları. *YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, Kış 2019(21), 33-41. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/628789>
- Birinci, A. (2015). *Kapadokya bölgesi kiliselerindeki fresklerin seramik yüzeylerde yorumu* (Tez No. 407403) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Bornovalı, S., & Kolay, İ. (2009). Mimarlık ve resim bütünlüğü açısından kariye örneği. *İtüdergisi/a Mimarlık Planlama Tasarım*, 8(2), 51-56. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/221/197
- Discosalt. (t.y). *555 kubik: Facade projection art*. 11.11.2009 tarihinde <http://discosalt.com/555-kubik-facade-projection-art/> adresinden edinilmiştir.
- Giray, K. (2012). *Mehmet Kavukcu*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Girgin, F. (2014). Çağdaş sanatta, sanatın malzemesi olarak mekân. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 7(13), 214-234. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/275447>
- Graf, M. (2015, Ekim 23). *Hazır nesne olarak mekân*. Artful Living. <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/hazirnesne-olarak-mekn-i-4083>
- Güler, Ö. K. (2014). Çağdaş sanata mekân bağlamında bir bakış. *Tasarım Kuram*, 10(17), 39-53. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239606>
- Karaçalı, B. (2017). Temel sanat/tasarım olgusu-yeni yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 8(1), 170-185. <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.510313>
- Karaçalı, B. (2018). Çağdaş sanatın dili-Malzemenin sözü. *Sanat-Tasarım Dergisi*, (9), 29-35. <https://doi.org/10.17490/Sanat.2018.24>
- Kaya, Y. (2017). Güncel sanatta yeni bir yaklaşım olarak "Melezlik". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (20), 165-182. <https://doi.org/10.18603/sanatvetasarim.370751>
- Kulturwerk, (t.y). *Rekonstruktion*. BBK. 27.08. 2019 tarihinde https://www.bbk-kulturwerk.de/con/kulturwerk/front_content.php?idart=869&artistId=411 adresinden edinilmiştir.
- Kurze, C. (t.y.). *Tornado with 2 milion straws*. IGNANT. <https://www.ignant.com/2013/05/02/tornado-with-2millions-straws/>
- Liveauctioneers. (t.y.). *Christo exhibition*. 06.08.2019 tarihinde <https://www.liveauctioneers.com/news/top-news/art-design/first-ever-christo-exhibition-opens-in-artists-native-bulgaria/> adresinden edinilmiştir.
- Luxury Properties (t.y). *Anish Kapoor most famous art works*. 20.09.2024 tarihinde <https://luxuryproperties.ir/blog/item/466/sir-anish-kapoor-most-famous-art-works> adresinden edinilmiştir.
- Mehmet Kavukcu. (2013). *Kırmızı çizgi*. 07.08.2019 tarihinde <http://mehmetkavukcu.com/2013-kirmizi-cizgi> adresinden edinilmiştir.

- Memoğlu, S. (2014). Başyapıt imgelerinin günümüz sanatındaki yorumları (Tez No. 366982) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Mercan, A.I. (2015). Değişen sergi modellerinden bir kesit. *Sanat Yazıları*, (33), 289- 308. https://sanatyazilari.hacettepe.edu.tr/img/111119512017_1968805194b.pdf
- Morkoç, M. (2013). *Sanat nesnesi ve mekân ilişkisi üzerine uygulamalar* (Tez No. 345216) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Nabiyeva, K. (2017). *Gotik heykeltçilikte "gargoyle heykeller" üzerine bir araştırma* (Tez No. 469049) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özen Tanyıldızı, S. (2016). Mekâna özgü sanatta yeni stratejiler: Berlin'deki güncel pratikler. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (16), 75-85. <https://doi.org/10.17484/yedi.30506>
- Pelin, K. (2012). *Anish Kapoor'un mekân ve malzeme anlayışı* (Tez No. 320435) [Yüksek lisans tezi, Işık Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi
- Peterandjoan. (t.y). *Barbara Kruger exhibition*. 28.08.2019 tarihinde <http://peterandjoan.blogs.wm.edu/files/2009/03/installation-shot-2.jpg> adresinden edinilmiştir.
- Rew, M. (2013, March 5). *Joseph Beuys' plight*. Seearttoday. <https://seearttoday.wordpress.com/2013/03/05/joseph-beuys-plight/>
- Rona, Z. & Antmen, A.(Eds.). (2001). *Türkiye sanat yıllığı 2000*. Sanat-Bilgi-Belge Limited.
- Sarıkoç, A. F., & Coşkun, İ. (2018, Nisan 27). Galata Kulesi'ne yansıtılan görsel şov havadan görüntülendi. *İhlas Haber Ajansı*. <https://www.ihb.com.tr/haber-galata-kulesine-yansitilan-gorsel-sov-havadan-goruntulendi-723386/>
- Söğüt, B., & Duman Ercan, Y. (2011). Raffaello Santi'nin "the fire in the borgo" adlı freskinde betimlenen mimari unsurlar üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 35-45. [https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/27609/1/Sogut B. -Ercan Y. D. Raffaello Santi nin p039-049.pdf](https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/27609/1/Sogut%20B.%20Ercan%20Y.%20D.%20Rafaello%20Santi%20nin%20p039-049.pdf)
- Thomas, E. (2012, July 9). In search of lost art: Kurt Schwitters's merzbau. Moma. https://www.moma.org/explore/inside_out/2012/07/09/in-search-of-lost-art-kurt-schwitterss-merzbau/
- Typeroom. (2019). *The Whole Truth: Jenny Holzer, warrior Queen of words, invades Italy*. 17.08.2019 tarihinde <http://www.typeroom.eu/article/whole-truth-jenny-holzer-warrior-queen-words-invades-italy> adresinden edinilmiştir.
- Utku, A. (2012). *Mehmet Kavukcu 1991-2012*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.